

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**МИЧКА ВІТАЛІЙ ІВАНОВИЧ**

УДК [340.15:343.163] (477)

**ГЕНЕЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ  
ФУНКЦІЇ ПРОКУРАТУРИ НА ДОСУДОВИХ  
СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА  
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ – 1991 Р.)**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;  
історія політичних і правових учень

**Автореферат**  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

**Харків – 2019**

*Дисертацією є рукопис.*

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

**Науковий керівник:**

доктор юридичних наук, професор  
**БУРДІН Михайло Юрійович**,  
Харківський національний університет  
внутрішніх справ, проректор.

**Офіційні опоненти:**

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

**ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенович**,  
Університет державної фіскальної служби України, завідувач кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права;

кандидат юридичних наук, доцент

**ДУРНОВ Євген Сергійович**,  
Національна академія внутрішніх справ,  
професор кафедри історії держави та права.

Захист відбудеться 24 травня 2019 р. о 09 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, просп. Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий 24 квітня 2019 р.

**Вчений секретар  
спеціалізованої вченої ради**

**Є.Ю. Подорожній**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Ключовою тенденцією розвитку кримінально-процесуальної парадигми протягом XIX початку XXI ст. в країнах, де поступово реалізується в життя принцип верховенства права, є унеможливлення свавілля, позасудової розправи. Для цього світовою юриспруденцією напрацьовано такі постулати та конструкції, як презумпція невинуватості, диспозитивність, неможливість висування обвинувачення, котре спирається лише на самовикриття, неупередженість, право на оскарження.

У зазначеному контексті всебічний, історико-правовий аналіз генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в Україні є актуальним науковим завданням, що має не лише пізнавальне, а й вагомим науково-практичне значення. Важливість дослідження посилюється й тим фактом, що тривалий і суперечливий шлях українського народу до власної державності, в т.ч. пройдений у XX ст., переконливо доводить, що її відсутність, рівно як і національної правової системи, призводять до нав'язування чужих цивілізаційних підходів і правових цінностей, а, відповідно, й тих кримінально-процесуальних правил, котрі як *de facto*, так і *de jure* слугують предтечою юридичної нерівності, масових політичних репресій, позасудових розправ тощо.

Звертаючи увагу на стан наукового опосередкування вказаної тематики, необхідно зауважити, що праці вчених-юристів дорадянської доби М. Буцковського, М. Гернета, С. Казанцева, М. Муравйова, І. Щегловітова, а згодом – у радянську добу С. Альперта, В. Дасва, П. Землянського, С. Когана, П. Любинського, В. Лифшиця, М. Полянського, М. Рагинського, М. Чельцова-Бебутова створили теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого розвитку уявлень щодо розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в Україні протягом досліджуваного в роботі історичного періоду.

На сучасному етапі розвитку історико-правової думки різноманітні аспекти функціонування прокуратури в контексті всебічного усвідомлення набутої юридичної спадщини досліджуються М. Бурдіним, Ю. Даниленком, Є. Дурновим, О. Козирем, О. Копиленком, В. Клочковим, М. Кузмінем, О. Литваком, М. Мавдриком, П. Михайленком, М. Мичком, В. Мурзою, Є. Поповичем, Р. Савуляком, Д. Соловійом, Д. Суслон, В. Сухоносом, Б. Ференцем, Г. Усеїновою, А. Шевченком, П. Шумським, В. Юсуповим, О. Ярмишем.

Незважаючи на це, сучасній вітчизняній історико-правовій науці бракує комплексних наукових досліджень, у яких пропонується цілісна наукова концепція з висвітленням особливостей розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в Україні з другої половини XIX ст. до 1991 р.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п. 8.11 Додатку 8 до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх

справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 16 березня 2015 р. № 275, а також відповідних пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на період 2016–2019 років, схвалених вченою радою ХНУВС (протокол № 2 від 23 лютого 2016 р.).

**Мета і завдання дослідження.** *Мета* роботи полягає у створенні цілісної наукової концепції, котра характеризує генезу кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р. Її досягнення зумовило визначення та вирішення низки дослідницьких завдань:

- виявити своєрідності сучасної наукової інтерпретації понять – «принципи діяльності прокуратури», кримінально-процесуальна функція прокуратури» як базових методологічних детермінант неупередженої історико-правової оцінки прокуратури в якості суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин у період з другої половини XIX ст. до 1991 р.;

- простежити прогрес і регрес у державно-правовій дійсності України з другої половини XIX ст. до 1991 р., визначивши безпосередній вплив на них реалізації прокуратурою на досудових стадіях кримінального судочинства кримінально-процесуальної функції;

- визначити та обґрунтувати періоди розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в Україні з другої половини XIX ст. до 1991 р.;

- дослідити особливості позитивного права, котре з другої половини XIX ст. до 1991 р. слугувало нормативною передумовою здійснення прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства;

- визначити тенденції й специфіку формування та розвитку організаційно-штатної структури прокуратури з другої половини XIX ст. до 1991 р. як важливого чинника, що забезпечував реалізацію кримінально-процесуальної функції;

- здійснити комплексний історико-юридичний аналіз реалізації прокуратурою кримінально-процесуальної функції кримінального судочинства у дорадянську добу, починаючи з 1864 р. й до падіння царизму в Російській імперії, на підставі чого встановити специфіку й характер її взаємовідносин з поліцією та судовими інстанціями;

- розкрити роль органів прокуратури на досудових стадіях кримінального провадження в добу Української революції (1917–1921 рр.);

- з'ясувати особливості реалізації прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства з 1922 р. до 1933 р.;

- в контексті питання про реалізацію прокуратурою кримінально-процесуальної функції в період з 1933 р. й до середини 1950-х рр. дослідити особливості її здійснення у воєнний час (1941–1945 рр.), а також встановити роль прокуратури у запровадженні радянською владою масового терору та політичних репресій, а згодом – у реабілітації жертв політичних репресій;

- розширити межі та систематизувати існуючі наукові уявлення щодо особливостей здійснення прокуратурою України кримінально-процесуальної функції в період з 1953 р. (з моменту ухвалення Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про амністію»)) й до проголошення Верховною Радою України Акта незалежності України (24 серпня 1991 р.).

*Об'єктом дослідження* є кримінально-процесуальні правовідносини у їхньому історичному осяганні.

*Предметом дослідження* є генеза кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства (друга половина XIX ст. – 1991 р.).

*Хронологічні межі дослідження* охоплюють другу половину XIX ст. – період впровадження судової реформи в Російській імперії, включаючи реформу прокуратури, до проголошення незалежності України у 1991 р. Територіальні межі дисертаційної роботи стосуються тих українських земель, які у свій час були частиною Російської імперії, УСРР/УРСР.

**Методи дослідження.** Дисертаційне дослідження базується на широкій гаммі філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових та спеціально-юридичних методів пізнання. Основоположним для всебічного аналізу генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р. виступив діалектичний метод. За допомогою категорій діалектики (особливе й загальне, зміст і форма, причини та наслідки) визначено парадигму кримінально-процесуальних правовідносин з другої половини XIX ст. до 1991 р. Використання системного методу сприяло якісному формулюванню обов'язкової атрибутивної основи роботи: вступу, наукової новизни, інших важливих теоретичних положень, узагальнень і висновків.

Враховуючи загальний вектор роботи, не менш значущим для досягнення її цілей став історико-правовий метод. Завдяки йому відстежено: прогрес і регрес у державно-правовій дійсності України, визначеної хронологічними рамками дослідження; прямий та опосередкований вплив двох світоглядних підходів до врегулювання кримінально-процесуальних правовідносин – демократичного (заснованого на принципах поваги до людської гідності, презумпції невинуватості, свободи від самовикриття, змагальності сторін, свободи в поданні ними до суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості тощо) й антидемократичного (де має місце процесуальна нерівність, неповага до людської гідності, основою для визнання вини є самовикриття) (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). Проблемно-хронологічний метод сприяв осмисленню й напрацюванню загальної структури дослідження.

Спеціально-наукові методи, серед яких логікосемантичний та формально-логічний використано під час осмислення таких ключових понять дослідження, як «принципи діяльності прокуратури», кримінально-процесуальна функція прокуратури» (підрозділи 1.1, 1.2). Історичний метод сприяв аналізу історіографії та джерельної бази дослідження (підрозділ 1.3). Структурний та функціональний методи лягли в основу реконструкції попереднього слідства з другої половини XIX ст. до 1991 р. (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2).

Герменевтичний метод у поєднанні з інституційним підходом допоміг дослідити змістовні особливості позитивного права, котре з другої половини XIX ст. й до 1991 р. було нормативною передумовою реалізації прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Інституційний підхід застосовано для характеристики ролі прокуратури на досудових стадіях кримінального провадження в добу Української революції (1917–1921 рр.) (підрозділ 2.1). Аксіологічний метод став в нагоді (в контексті аналізу реалізації прокуратурою УСРР кримінально-процесуальної функції) під час дослідження її ролі у запровадженні радянською владою масового терору та політичних репресій, а згодом – у реабілітації жертв політичних репресій (підрозділ 2.3). Важливу роль в дослідженні відіграли спеціально-правові методи в їх оптимальному співвідношенні (юридико-технічний, нормативно-догматичний) задля розширення межі та систематизації існуючих наукових уявлень щодо особливостей здійснення прокуратурою України кримінально-процесуальної функції в період з середини 50-х рр. до проголошення Верховною Радою України Акта незалежності України 24 серпня 1991 р. (підрозділ 3.1).

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає в тому, що вперше в українській історико-правовій науці на базі сучасних методологічних підходів репрезентовано цілісну наукову концепцію, котра характеризує генезу кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р.

Проведена робота дозволила сформулювати низку положень і висновків, які характеризуються науковою новизною, зокрема:

*вперше:*

- спираючись на фундаментальні напрацювання науки кримінально-процесуального права щодо розуміння поняття «кримінально-процесуальна функція» та всебічне вивчення тих пам'яток права, де фігурує прокуратура, відстежено генезу її кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства в Україні з другої половини XIX ст. до 1991 р. У концептуальному вигляді вона характеризується тим, що у дорадянську добу ця функція ототожнювалась переважно з підтриманням державного обвинувачення в широкому значенні. Згодом (1930–1950 рр.) до неї додається вирішення справи по суті (позасудові розправи за допомогою так званих «двійок», «трійок», у роботі яких брали участь прокурори) та захист інтересів тоталітарної держави. З другої половини 1950-х років до кінця 1980-х років кримінально-процесуальна функція прокуратури перебуває у стадії поступової трансформації: з початком перебудови втрачає актуальність захист інтересів партійно-номенклатурної системи і залишається, знову ж таки, підтримання державного обвинувачення та впровадження попереднього слідства;

- аргументовано, що саме дослідження генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства дає можливість відтворити певні моделі участі прокуратури в кримінально-процесуальних правовідносинах. Перша з них (розпочата в дорадянську добу) роль прокуратури зводила до статусу відносно незалежного арбітра (наглядає за

слідчими діями інших суб'єктів попереднього слідства та керує ними і лише за очевидною необхідністю бере в них безпосередню участь). Інша модель (друга половина XX століття та перші роки незалежності України) допускала суміщення прокурорського нагляду за слідством в інших правоохоронних органах і дізнанням з наявністю власного попереднього слідства. Сьогодні, коли в суспільне життя активно впроваджується принцип верховенства права, об'єктивно відбувається відторгнення рудиментів радянської моделі участі прокуратури в кримінально-процесуальних правовідносинах;

- всебічно доведено, що генеза кримінально-процесуальної функції прокуратури вплинула на зміну та подальшу модифікацію сутності багатьох базових принципів кримінального процесу. Зокрема, якщо у 1960–1970 рр. суть принципу змагальності сторін в кримінальному процесі здебільшого зводилася до порядку дослідження у процесі доказів (спочатку слідчим, прокурором, а згодом – у судових інстанціях), в подальшому вона стала розумітися виключно як процесуальна рівність сторін, тобто самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими кримінально-процесуальним законодавством;

- аргументовано показано, що незважаючи на ідеологічні чинники, які постійно впливали на радянський кримінальний процес, перші кроки його конвергенції до моделі кримінального процесу, що базується на ідеї верховенства права, були зроблені у 1960–1970-х рр. Очевидним підтвердженням цього є введення саме в той час в науку кримінально-процесуального права поняття «кримінальна юстиція», під якою розумілися державні органи та виконувані ними функції, безпосередньо пов'язані із здійсненням правосуддя у кримінальних справах (виявлення осіб, які вчинили злочин, розслідування та судовий розгляд справи, призначення та виконання покарання);

- встановлено, що важливим чинником, який обумовлює правовий прогрес у галузі кримінально-процесуальних правовідносин, всілякий захист і гарантування прав учасників кримінального судочинства, є правова визначеність, тобто прискіплива деталізація нормативного регулювання зазначеної сфери, а отже, й кожної процесуальної дії та статусу учасників процесу. Своєю чергою, намагання спрощення рівня формалізації у позитивному праві кримінально-процесуальних процедур, в т.ч. оцінки доказів, що теж було характерним для вітчизняної правової системи в певний історичний період, якраз і призвело до свавілля та масових порушень законності;

*удосконалено:*

– наукові уявлення щодо особливостей правового становища слідчих прокуратури в період з 1922 по 1933 рр., які, насамперед, виявляються в тому, що статус слідчого, умови несумісності із займаною посадою (слідчими не могли бути: особи спалюжені по суду або виключені із середовища громадських організацій за ганебні вчинки та поведінку; ті, хто не мав щонайменше дворічного стажу роботи в системі радянської юстиції на посадах не нижче секретаря народного судді або не склав відповідне випробування при губернському суді; особи, позбавлені права обирати до місцевих рад; особи, в

діях яких під час громадянської війни виявлено нелояльне ставлення до радянської влади або особи, котрі мали приналежність в цей період до антирадянських партій) формалізувалися не в законодавстві про прокуратуру, а у Положенні про судочинство УСРР від 16 грудня 1922 р., згідно з яким слідчі відділу прокуратури НКЮ йменувалися слідчими з найважливіших справ. Не менш важливе значення для правового становища слідчих прокуратури мав Порядок арешту прокурорів, їхніх помічників, голів і членів революційних трибуналів, народних суддів та слідчих (Декрет ВЦВК та РНК від 10 листопада 1922 р.), відповідно до якого не допускався арешт слідчого без сповіщення про це Прокурора Республіки;

– існуючі історико-правові знання щодо впливу в 1930–1950-х рр. організаційно-штатних перетворень апаратів прокуратур СРСР та союзних республік на реалізацію кримінально-процесуальної функції. Якщо з 1934 по 1936 рр. попереднє слідство було не тільки прерогативою слідчих з найважливіших справ, а ще здійснювалося прокурорами та помічниками прокурорів відповідних секторів (з справ промисловості; сільського господарства; справ торгівлі, кооперації та фінансів; водного транспорту; адміністративно-судового та культурного будівництва), то починаючи з 1936 р., з впровадженням єдиної організаційно-штатної структури апарату прокуратури СРСР, союзних республік, автономних республік, країв та областей, в межах якої були створені слідчі відділи, тільки до компетенції слідчих з найважливіших справ перейшло здійснення попереднього слідства;

- наукові погляди щодо сучасного розуміння поняття «кримінально-процесуальна функція прокуратури» шляхом уточнення її сутності (має виключно вузьку інтерпретацію та зводиться на теоретичному рівні до обвинувачення в широкому сенсі). Водночас щодо цього поняття на нормативному рівні наразі є певні неузгодженості між Конституцією України та Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII. Враховуючи найвищу юридичну силу Конституції України, кримінально-процесуальна функція прокуратури визначається як основні напрями її кримінально-процесуальної діяльності, а саме: організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

*дістали подальшого розвитку:*

- науково-концептуальні положення та практичні висновки про те, що серед функцій, котрі детермінують діяльність прокуратури, кримінально-процесуальна функція як в минулі історичні періоди, так і сьогодні ніколи не належала до побічних і другорядних;

- наукові висновки про те, що централізація прокуратури в єдиний загальносоюзний орган розпочалася в 1924 р., а завершилася у 1933 р. У цей період одночасно функціонували Прокуратура УСРР (у складі Наркомату юстиції), а з 1924 р., у зв'язку з утворенням Союзу РСР, створена прокуратура Верховного суду СРСР, метою якої було затвердження революційної законності на всій території СРСР. Прокуратура Верховного суду СРСР об'єднувала в

масштабі всього Радянського Союзу тільки органи військової прокуратури та діяльність прокуратур союзних республік у сфері нагляду за органами ОДПУ;

-наукові твердження про те, що в умовах воєнного часу основою роботи органів прокуратури, у т.ч. шляхом здійснення кримінально-процесуальної функції, стали забезпечення військової та трудової дисципліни, боротьба з прогулами та дезертирством з підприємств.

**Практичне значення одержаних результатів.** Актуальність, новизна, сформульовані висновки характеризують не тільки науково-пізнавальну, але й утилітарну сторону одержаних результатів дослідження, які розвивають та поглиблюють вже напрацьовані юридичною наукою знання щодо генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р.

Поряд з цим сформульовані у дисертації концепти й положення стануть у нагоді під час:

– *науково-дослідницької діяльності* як підґрунтя для подальших історико-правових досліджень, що стосуються особливостей функціонування прокуратури й інших правоохоронних органів;

– *нормотворчої діяльності* як довідковий та емпіричний матеріал, всебічне урахування якого доцільно під час створення концепцій різноманітних нормативно-правових актів, що визначають функціональну спрямованість і компетенційний потенціал органів прокуратури України, інших правоохоронних органів;

– *навчального процесу* – в ході викладання курсів з «Історії держави і права України», «Історії правоохоронних органів», «Судові та правоохоронні органи» тощо.

**Апробація результатів дисертації.** Найважливіші положення дисертаційного дослідження були представлені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 2016 р.), «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (Запоріжжя, 2017), «Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України» (м. Київ, 2018).

**Публікації.** Основні положення і висновки дисертації викладені у 6 наукових статтях, з яких п'ять статей опубліковано у фахових юридичних виданнях України, одна стаття – в міжнародному науково-практичному журналі, а також у 3 тезах виступів на науково-практичних конференціях.

**Структура дисертації.** Структура дисертації детермінована метою та завданнями дослідження, які обумовили його зміст, котрий складається зі вступу, трьох розділів (вісім підрозділів), висновків і списку використаних джерел (213 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 221 сторінку, з яких 199 сторінок основного тексту.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** подано актуальність теми, встановлено зв'язок з науковими планами, охарактеризовано мету і завдання дослідження, його об'єкт, предмет, методологію, репрезентовано наукову новизну, а також визначено практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про їх апробацію і структуру роботи.

**Розділ 1 «Загальні засади дослідження проблематики генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р.»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Сучасні принципи діяльності прокуратури як важлива передумова історико-правового аналізу генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства»* звернено увагу на те, що статус і функції прокуратури протягом XIX – початку XXI століття зазнали докорінних змін. Тим не менш, їхнім фундаментом завжди є певні принципи. Запропоновано дефініцію поняття «принципи діяльності прокуратури».

Розглянуто засади діяльності прокуратури, передбачені Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. (верховенство права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; законність, справедливість, неупередженість та об'єктивність; територіальність; презумпція невинуватості; незалежність прокурорів; політична нейтральність; недопустимість незаконного втручання прокуратури в діяльність органів законодавчої, виконавчої і судової влади; повага до незалежності суддів, що передбачає заборону публічного висловлювання сумнівів щодо правосудності судових рішень поза межами процедури їх оскарження у порядку, передбаченому процесуальним законом; прозорість діяльності прокуратури; неухильність дотримання вимог професійної етики та поведінки). Крім вказаних, діяльність прокуратури базується на формалізованих у КПК України від 13 квітня 2012 р. принципах кримінального процесу, найважливішими з яких є забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність власності; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

У підрозділі 1.2 *«Модерні наукові інтерпретації понять «функції прокуратури», «кримінально-процесуальна функція»* підкреслено, що під терміном «функції прокуратури» в літературі розуміються основні напрями діяльності прокуратури, які зумовлюються її цілями та завданнями, відображають сутність і соціальне призначення прокуратури, здійснюються в межах компетенції у визначених законом сферах правових відносин через

відповідні їм типи діяльності встановлених законодавчих засобів. Функціям прокуратури притаманні наступні ознаки: 1) чітко визначені законодавством; 2) обумовлені компетенцією органів прокуратури; 3) їхня реалізація потребує визначених правових засобів; 4) основу функцій становлять права та обов'язки, які покладаються на органи прокуратури відповідно до законодавства; 5) можуть розглядатися в двох значеннях: як безпосередньо діяльність в часі та як кінцева роль (значення) діяльності.

Далі в контексті положень ст. 131<sup>1</sup> Конституції України надано інтерпретацію поняття «кримінально-процесуальна функція прокуратури».

У підрозділі 1.3 *«Історіографічна та джерелознавча основа дослідження»* вказано на те, що вперше різноманітні питання в контексті здійснення прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства почали активно обговорюватися вченими-юристами, які були сучасниками судової реформи 1864 р. (І. Гессеним, М. Духовським, М. Клочковим, А. Коні, М. Муравйовим, І. Ростовським, І. Фойницьким). Радянська історико-правова наука до юридичної спадщини, набутої до 1917 р., ставилася вкрай негативно внаслідок догматизації нею положення про те, що функціонування царської прокуратури здебільшого було спрямовано на боротьбу з революційним рухом. Попри ідеологічну спрямованість і методологічну обмеженість в наукових публікаціях, котрі вийшли за часів НЕПу, ще зберігається жвава дискусія та плюралізм підходів щодо функціонального призначення прокуратури в державному механізмі. В подальшому, аж до кінця 70-х рр. XX століття, превалював класовий підхід, в т.ч. під час дослідження кримінально-процесуальної складової в діяльності прокуратури, про що свідчить аналіз робіт О. Берензона, Ф. Глуха, П. Елькінд, Г. Олександрова, П. Землянського, Д. Карева, В. Квашиса, Ю. Касаткіна, В. Мелкумова, М. Мотовіловкера, Г. Мурашина, М. Строговича, Ю. Толстого.

Проголошення Україною незалежності надало поштовх для всебічного та неупередженого історико-правового аналізу здійснення прокуратурою кримінально-процесуальної функції. Увагу вчених (В. Бесчасного, Ю. Даниленка, В. Миколенка, В. Суботіна, В. Сухоноса, О. Філонова) привертають раніше недосліджувані питання, зокрема, щодо ролі прокуратури в правоохоронній системі, яка існувала в українських землях саме у період Національної революції 1917–1921 рр. Водночас значний внесок у дослідження проблеми функціонування органів імперської прокуратури на території українських губерній зробили такі вітчизняні фахівці, як С. Жувака, В. Лакизюк, В. Малюга.

Джерелознавчою основою роботи є систематизовані: 1) акти законодавства; 2) документи, що містять статистичну звітність, їхні збірки; 3) періодична преса.

Вагому складову джерельної бази дослідження становили документи з архівних фондів, насамперед, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), зокрема матеріали: ф. 1 – Верховна Рада України; ф. 8 – Міністерство юстиції УРСР. Значну допомогу у висвітленні поданої у дисертації проблеми надало опрацювання фондів

Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО), а саме матеріалів ф.1 – Центрального комітету Комуністичної партії України. Крім документів з центральних архівів, дисертантом також опрацьовано певний масив інформації в з різноманітних фондів Державного архіву Харківської області (ДАХО).

**Розділ 2 «Особливості реалізації прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства в другій пол. XIX – першій половині XX ст.»** складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Кримінально-процесуальна функція прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства у II пол. XIX – на початку XX ст.»* зазначено, що протягом II пол. XVIII – I пол. XIX ст. Звід законів та інші тогочасні нормативно-правові документи не визначали особливостей реалізації кримінально-процесуальної функції прокуратури. Поштовхом для її розвитку стали «Основні положення перетворення судової частини у Росії» (далі – Основні положення). Згідно з ними в межах всієї імперії, включаючи українські землі, прокурорський нагляд було розповсюджено на дізнання, яке проводила поліція, та судове слідство. Прокурор отримував право вимагати від дізнавача або слідчого здійснення тих чи інших процесуальних дій. Відповідно до Основних положень, виключно прокурору належав постійний нагляд за усіма процесуальними діями (ст. 47). Прокурор на власний розсуд міг бути присутнім під час їхнього проведення, наглядати за дізнанням або слідством, проте не зупиняти їх (ст. 49). Також за власним розсудом прокурор міг вимагати від дізнавача або слідчого застосування менш суворого запобіжного заходу ніж арешт, якщо провину обвинуваченого доведено недостатньо переконливо (ст. 51). Переконавання у винуватості підозрюваного за результатами дізнання або слідства вимагало від прокурора складання акта звинувачення із зазначенням сутності справи, наведення відповідної аргументації, чіткої юридичної кваліфікації злочинних дій (ст. ст. 55–56).

Ухвалені за результатами судової реформи в 1864 р. Судові статuti надали імпульс для подальшої деталізації змісту кримінально-процесуальної функції прокуратури. Означений орган з формального наглядача перетворився в активного обвинувача – центральну фігуру на усіх стадіях кримінального судочинства. Прокурор мав виступати у двох іпостасях – обвинувачем та, водночас, захисником законності. Особливо яскраво зазначена амбівалентність посади прокурора проявляла себе саме тоді, коли прокурор, порушуючи кримінальну справу, ставав одночасно стороною у процесі та наглядачем, при цьому керуючи процесуальними діями.

У добу Української революції (1917–1921 рр.), незважаючи на прийняті акти законодавства (Закон Центральної Ради «Про урядження прокурорського нагляду на Україні», Закон Української держави «Про утворення державного Сенату» та Закон Директорії УНР «Про урядження прокурорського догляду в Україні»), кримінально-процесуальна функція прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства не зазнала суттєвих змін.

У підрозділі 2.2 *«Деякі особливості реалізації прокуратурою УСРР кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального*

*судочинства (1922–1933 рр.)»* наголошено, що внаслідок більшовицької революції на теренах колишньої Російської імперії скасовано інститути судових слідчих, прокурорського нагляду, присяжної та приватної адвокатури. У період з 1918 по 1922 рр. попереднє слідство проводилося як слідчими комісіями, що обиралися Радами робітничих, солдатських і селянських депутатів, так і особовими відділами й військовими слідчими, закріпленими за Револуційними військовими трибуналами.

Прокуратуру УСРР створено у червні 1922 р. у складі республіканського Наркомату юстиції, народний комісар якого суміщав свою посаду з посадою республіканського прокурора. В структурі республіканської прокуратури діяли відділення нагляду за слідством і дізнанням. Прокурори уповноважувалися надавати вказівки і пояснення органам дізнання та слідства у питаннях, пов'язаних з встановленням запобіжного заходу, а також з інших питань. Означені посадовці мали право на власний розсуд вирішувати подальшу долю справи. Прокурори затверджували обвинувальні висновки, котрі складалися слідчими з усіх справ, за якими відбувалося попереднє слідство.

У 1927 р. прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс (далі КПК), котрий суттєво посилював залежність апарату органів дізнання та слідства від прокурора. Під час попереднього розслідування запроваджувалася сувора підпорядкованість, за якою вищий орган, у даному випадку – прокуратура, керував діяльністю нижчого. Уся пошукова діяльність, яку провадили органи дізнання, підпорядковувалася прокуратурі й ставала її новою функцією. Щодо інших категорій справ – прокуратура здійснювала загальний нагляд за дізнанням і слідством, що передбачало надання нею обов'язкових вказівок. Також з того часу до обов'язків прокуратури на стадії попереднього слідства належали: питання про відвід слідчого прокуратури або органів державної безпеки; вирішення спорів про підсудність справ між слідчими; розгляд скарг на дії слідчих; перегляд, у випадку необхідності, всього слідчого провадження, навіть якщо справа вже була передана до суду.

Кримінально-процесуальний кодекс 1927 року наділив прокуратуру судовими повноваженнями. До її компетенції були віднесені питання про те, чи правильно застосовують органи дізнання і слідства судово-примусові заходи, що раніше мали визначати судові органи. Крім того, згідно з наказом НКЮ і Генерального прокурора Республіки, з 1 жовтня 1928 р. слідчих вивели з відання судових органів й підпорядкували прокуратурі. Після чергової реорганізації органів прокуратури, що відбулася у 1932 р., у її структурі виокремлено сектор судово-слідчого нагляду, який, своєю чергою, поділявся на дві групи: перша здійснювала нагляд за судом, а друга – за органами дізнання та попереднього розслідування. Судово-слідчий нагляд мав забезпечувати дотримання законності у діяльності органів попереднього розслідування і суду.

У підрозділі 2.3 *«Деформація кримінально-процесуальної функції прокуратури радянської України (1933–1955 рр.)»* вказано, що зі створенням у грудні 1933 р. загальносоюзної прокуратури її одразу було наділено кримінально-процесуальною функцією, в межах якої запроваджувався в т.ч. нагляд за законністю і правильністю дій тогочасних правоохоронних органів.

Щоправда, такий нагляд був звужений, внаслідок чого фактично втрачався контроль з боку органів прокуратури за слідством в ОДПУ НКВС. В 1936 р. затверджено нову структуру Прокуратури СРСР (складалася з 15 відділів). Реалізація кримінально-процесуальної функції покладалася на кримінально-судовий, слідчий відділи та відділ у спеціальних справах. Саме слідчі відділи прокуратури мали керувати слідством, займатися питаннями організації, підготовки та удосконалення роботи слідчих, підбором і розстановкою слідчих кадрів. В дійсності прокурори вкрай поверхово ставилися до практики здійснення незаконних арештів, слабкої доказової бази, незаконних методів отримання доказів тощо.

З початком у 1941 р. радянсько-німецької війни ключової ролі набула військова прокуратура, а діяльність всієї системи органів прокуратури синхронізовано з вимогами воєнного часу. Об'єктивно слідча робота концентрувалася на справах, пов'язаних з розкраданням соціалістичної власності та спекуляцією. Значно розширені межі прокурорського нагляду за виконанням законів воєнного часу. Співробітники прокуратури залучались не тільки до участі в кримінальних розслідуваннях, вони також здійснювали нагляд за виконавчим провадженням.

У повоєнні роки прокуратура не лише протидіяла загальнокримінальній злочинності, бандитизму, але й сприяла поверненню тоталітарних порядків у радянське суспільство. На тлі цього відбувається посилення загальнонаглядової функції прокуратури. Відповідно до наказу Генерального прокурора Союзу РСР від 17 червня 1946 р. № 128 роботу прокурорів пропонувалося оцінювати «перш за все по тому, наскільки вони забезпечують активне розкриття і повне усунення беззаконня і реальне відновлення порушеної законності, своєчасне опротестування й скасування незаконних актів».

Позбавлення органів прокуратури СРСР від пережитків сталінської доби розпочалося після прийняття Положення «Про прокурорський нагляд в СРСР» (1955 р.). Згідно з ним прокурорів зобов'язано, здійснюючи нагляд за точним виконанням законів у діяльності органів дізнання та попереднього слідства, залучати до кримінальної відповідальності лише осіб, винних у вчиненні злочинів. У 1956 р. ліквідується відділ нагляду за органами міліції, а слідчий відділ перетворено в управління слідством, що надавало його співробітникам додаткових важелів впливу на хід усіх слідчих дій.

**Розділ 3 «Реалізація прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства з кінця 50-х рр. XX ст. й до проголошення Україною незалежності»** складається з двох підрозділів.

*У підрозділі 3.1 «Участь прокуратури в реабілітації жертв політичних репресій як одна з детермінант трансформації кримінально-процесуальної функції у другій половині XX століття»* зазначено, що дана проблема є малодослідженою та складною, адже у 1938 р. за рішенням Наркомату юстиції СРСР, Прокуратури СРСР та НКВС в архіви останнього з перелічених відомств передано справи на всіх осіб, засуджених за «контрреволюційну діяльність». У подальшому ці архіви зазнали значних втрат. Наказ КДБ СРСР (№ 00511, 1954

р.) зобов'язував архівні сховища позбутися компрометуючих матеріалів на чесних радянських громадян, здобутих шляхом фальсифікації і незаконних методів ведення слідства.

Розглянуто напрацьовані юриспруденцією підходи до визначення поняття «реабілітація». Акцентуючи увагу на масштабах репресій, зазначено, що статистичні дані з цього питання різняться. За даними Інституту національної пам'яті, під час великого терору 1937–1938 рр. в Україні засуджено 197 617 осіб, левову частку з них приречено до страти – 122 237 громадян. Через особливі трійки НКВС–УНКВС УРСР пройшло 75 670 засуджених. Водночас в Українській РСР у 1956–1959 рр. було реабілітовано близько 250 тис. громадян. Своєю чергою, ключовою рисою реабілітації, котра відбувалася у 1950-х – першій половині 1960-х рр., було те, що вона не мала публічного характеру. Задля реабілітації, у т.ч. засуджених за контрреволюційні злочини, створювалися комісії, до складу яких входили представники Прокуратури СРСР, Міністерства юстиції, МВС, КДБ. Ці комісії приймали остаточні постанови у справах щодо осіб, засуджених позасудовими органами, минаючи стадію розгляду цих справ у Верховному суді. В УРСР – на республіканському рівні до складу цієї комісії увійшли секретар ЦК КПУ М. Підгорний, прокурор УРСР Д. Панасюк, заступник завідувача відділу адміністративних і торгово-фінансових органів ЦК КПУ І. Голинний. Всього ж в Україні було створено 13 комісій. На них було покладено перегляд справ щодо осіб, засуджених трійками НКВС УНКВС, місцевими судами та військовими трибуналами.

Архівні дані (зокрема, на рівні Прокуратури СРСР у вигляді 66 офіційних звітів (ДАРФ, Ф. Р-8131. Оп. 32; Ф. А-461 Оп. 8); Верховного Суду УРСР (ЦДАВО. Ф. 24), Прокуратури УРСР (ЦДАВО. Ф. 228), Центрального Комітету Комуністичної партії України (ЦДАГО, Ф. 1) описують результати роботи комісій, котрі містять відомості щодо кількості розглянутих справ, припинених у зв'язку з відсутністю складу злочину, рівно як за недостатністю доказів, необґрунтованого направлення до заслання або примусового лікування, а також справ, за якими знижена міра покарання або перекваліфіковано склад злочину. Також у кожному звіті вказувалося про кількість осіб, які підлягали звільненню, та наводилися приклади припинення кримінальних справ. Обов'язково у кожному звіті містилися відомості про ті справи у перегляді яких було відмовлено. Істотним моментом, що впливав на рішення, котре приймала відповідна комісія, була доля слідчого, який вів справу. Його подальше засудження ставало важливим аргументом для перегляду справи на користь репресованої особи.

У підрозділі 3.2 *«Кримінально-процесуальна функція прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з кінця 50-х рр. ХХ ст. до 1991 р.»* звернуто увагу на те, що одночасно із закріпленням в Основах кримінального судочинства Союзу РСР (1958 р.) та КПК УРСР (1960 р.) лінії на подальше розширення та охорону прав особи у радянському кримінальному процесі, основні напрями кримінально-процесуальної діяльності прокуратури (притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні злочинів, нагляд за дотриманням законів органами дізнання та попереднього слідства),

сформульовані в цих законах, призвели до формалізації абсолютизації ролі прокурора на досудових стадіях кримінального судочинства. За цих обставин, в умовах тоталітаризму, контроль за діяльністю прокуратури мав не правовий, а політичний характер. На це в т.ч. вказують постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Щодо заходів із покращення роботи слідчого апарату органів прокуратури та охорони громадського порядку» (1965 р.), в якій було визначено основні задачі та шляхи вдосконалення слідчої діяльності, «Про заходи з покращення роботи судових та прокурорських органів» (1970 р.). На цьому фоні позитивним правовим кроком, спрямованим на єдине законодавче врегулювання найважливіших елементів процесуального примусу, стало прийняття в якості законів Положення про попереднє тримання під вартою (1969 р.) та Положення про короткотермінове затримання осіб, підозрюваних у причетності до вчинення злочину (1976 р.). Важливим питанням, котре в цей час набуло нового значення та суттєво вплинуло на реалізацію прокуратурою кримінально-процесуальної функції, стало правове регулювання загальних умов допустимості використання науково-технічних досягнень у кримінальному судочинстві.

В подальшому з прийняттям Закону СРСР «Про прокуратуру» від 30 листопада 1979 р. кримінально-процесуальна функція прокуратури відтворена з певною деталізацією, що включала у т.ч. нагляд за дотриманням законів в місцях утримання затриманих, а також в місцях попереднього ув'язнення, забезпечення незворотності відповідальності за злочин, попередження злочинності, координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинами (ст. 3).

## **ВИСНОВКИ**

У дисертаційному дослідженні на базі сучасної методологічної основи запропоновано вирішення актуального для вітчизняної історико-правової науки завдання – створення цілісної наукової концепції, яка характеризує генезу кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р. За результатами цього запропоновано важливі висновки, основними з них є наступні.

1. Історико-правова оцінка генези кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р., полягає в тому, що прокуратура, незалежно від статусу (самостійний правоохоронний орган, елемент системи органів юстиції або правосуддя), не повинна виступати знаряддям політичної боротьби. Цього негативу їй не вдалось позбутися протягом усього досліджуваного історичного періоду.

2. Вивчення генези кримінально-процесуальної функції прокуратури обумовлює розкриття цілей та задач кримінального процесу, які упродовж тривалого часу нормативно не визначалися та здебільшого мали політико-пропагандистське кліше. З оновленням у 1958 р. кримінально-процесуального законодавства були формалізовані власне задачі кримінального процесу (швидке та повне розкриття злочину, викриття винних, неможливість уникнення від

покарання, неприпустимість притягнення до відповідальності та покарання невинуватої особи) та політико-ідеологічні цілі, котрі мали досягатися через кримінально-процесуальну практику.

3. Всебічне та неупереджене відстеження тенденцій, що детермінували генезу кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р. в ракурсі правового регресу та прогресу, невід'ємне від усвідомлення сучасної нормативної інтерпретації поняття «кримінально-процесуальна функція прокуратури». Дотримуючись в т.ч. такого підходу, виявлено роль прокуратури з формально-юридичних позицій як суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин.

4. У законодавстві про прокуратуру радянських часів, яке складалося саме з підзаконних нормативно-правових актів, аж до кінця 70-х рр. XX ст., функції прокуратури традиційно визначалися опосередковано. Лише в Положенні про прокуратуру Союзу РСР, затверджене Постановою ЦВК та РНК СРСР від 17 грудня 1933 р., термін «функції прокуратури» без зайвої деталізації набув нормативної фіксації (в т.ч. йшлося про функцію прокуратури щодо порушення кримінального переслідування).

З прийняттям Закону СРСР «Про прокуратуру» від 30 листопада 1979 р. № 1162-X здійснення прокуратурою кримінально-процесуальної функції виведено на рівень нормативного акта, що мав на той час вищу юридичну силу. Фактично ж, змістовне наповнення кримінально-процесуальної функції зводилося до розуміння, напрацьованого в юридичній науці напередодні революційних подій 1917 р.: прокурор суміщає попереднє слідство та обвинувачення із наглядом за виконанням кримінально-процесуального закону органами дізнання та іншими органами попереднього слідства (ст. 3).

5. Критерієм періодизації розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р. виступатимуть акти позитивного права, в яких в різні часи наново визначалися, отримували логічне продовження функції (в т.ч. кримінально-процесуальна), завдання та правове становище прокуратури. Відповідно до цього підходу розвиток кримінально-процесуальної функції прокуратури бере свій відлік з ухвалення у 1862 р. Основних положень перетворення судової частини у Росії. Наступний етап розпочинається з утворення в 1922 р. Прокуратури УСРР. Формування прокуратури СРСР у 1933 р. як централізованого правоохоронного органу слугувало підґрунтям для періодизації третього етапу. Своєрідністю останнього етапу розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури є те, що початок його перебігу, не прив'язаний до точної календарної дати, адже вагомий вплив на трансформацію діяльності прокуратури й кримінально-процесуальну парадигму мала низка нормативних актів, прийнятих з 1953 по 1958 рр.

6. Дорадянський період, включаючи добу Національної революції 1917-1921 рр., засвідчує неухильний, поступовий правовий прогрес у напрямку врегулювання кримінально-процесуальних правовідносин через намагання впровадження в правозастосовчу практику принципу презумпції невинуватості,

змагальності сторін, диспозитивності. Прихід до влади більшовиків докорінно змінив кримінально-процесуальну парадигму, заперечивши минулі здобутки. Радянська влада, демагогічно стверджуючи про дотримання принципу «революційної законності», одразу знищила засадничий принцип судочинства – змагальність сторін, «декласувавши» інститут адвокатури, що «*de facto*» надало «новому кримінальному процесу» рис позасудової розправи. Внаслідок цього, визнання вини обвинуваченим, в т.ч. «добуте позаправовим способом» – стало вважатися «царицею доказів».

7. У період з 1922 по 1932 рр. на розвиток і функціонування прокуратури УСРР впливали дві протилежні тенденції. З одного боку, у законодавстві поступово закріплювалися положення, спрямовані на забезпечення незалежності статусу прокурора як суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин: він ставав чи не ключовою фігурою під час дізнання та попереднього слідства, а надані йому повноваження надавали можливість безпосередньо впливати на хід справи. З іншого - з моменту утворення, перед органами прокуратури було поставлено завдання всіляко сприяти реалізації курсу партії у забезпеченні панування диктатури пролетаріату. Звідси й постійний контроль з боку партійного керівництва КП(б)У. Закономірно, що з кінця 1920-х років, зберігаючи ті повноваження і функції, що були зафіксовані у законодавстві, на прокуратуру дедалі більше покладалася місія захисту «революційного правопорядку». На цьому тлі поступово відбувалася деформація прокуратури як правоохоронного органу. Особливо помітними ці тенденції стали у 1930-х роках.

8. Найбільш повно «інквізиційна сутність» діяльності радянської прокуратури виявила себе у 1930-х роках, коли вона стала співучасницею організації масових репресій і «великого терору», а функція контролю за дотриманням законності, зокрема під час проведення попереднього слідства, набула номінального характеру.

9. При тому, що радянська кримінально-процесуальна наука не вважала діяльність прокуратури з реабілітації незаконно засуджених складовою кримінального процесу, однією з суттєвих детермінант трансформації кримінально-процесуальної функції прокуратури у другій половині ХХ століття стала безпосередня участь у практичній роботі з реабілітації жертв політичних репресій, яка проводилася з другої половини 1950-х рр. до середини 1960-х рр., а згодом була відновлена з початком перебудови у СРСР. Її позитивними наслідками, крім відновлення справедливості, порушених прав, репутації, в т.ч. посмертно, незаконно засуджених, стали: закріплення на нормативному рівні неможливості притягнення до відповідальності та й, відповідно, покарання у позасудовий спосіб (що у сталінську добу було звичайною практикою, коли так звані «двійки», «трійки», в роботі яких брали участь в т.ч. прокурори, засуджували «ворогів народу»); обов'язок ретельного ознайомлення прокурора з усіма матеріалами, які обґрунтовують необхідність арешту, і в разі потреби особисто допитати особу, яка підлягає арешту.

10. Не менш знаковими (крім оновлення законодавства) для розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з кінця 50-х рр. ХХ ст. до 1991 р. стали

напрацювання вчених-юристів щодо тенденцій розвитку кримінального процесу. Серед них окремої уваги заслуговують наукові підходи, котрі обґрунтовували можливість застосування кримінально-процесуального закону за аналогією. Поряд з цим, зважаючи на вимоги ст. 20 Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік (згідно з ними прокурор на всіх стадіях кримінального судочинства здійснював нагляд за однаковим і неухильним виконанням законів, вживав передбачені відповідно до нього заходи задля усунення будь-яких порушень закону), в кримінально-процесуальній науці став поширюватися підхід, відповідно до якого функція обвинувачення прокурора у процесі поглинається функцією нагляду за точним виконанням закону, базуючись на розумінні їх єдності.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мичка В.І. Кримінально-процесуальна функція прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства у II пол. XIX – на початку XX ст. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. № 34-2. Том 3. С. 101-111.
2. Мичка В.І. Роль органів прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства в добу Української революції (1917 – 1921). Прикарпатський юридичний вісник. 2017. №1, Том 2. С. 34-39.
3. Мычка В.И. Современные научные интерпретации понятий «функции прокуратуры», «уголовно-процессуальная функция»: плюрализм подходов. *Право и политика*. 2017. № 4. С. 119–124 (Кыргызская Республика).
4. Мичка В.І. Сучасні принципи діяльності прокуратури як важлива передумова історико-правового аналізу її функціональної складової. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. №1, Том 3. С. 40-53.
5. Мычка В.И. Деформация уголовно-процессуальной функции прокуратуры советской Украины (1933-1958 гг.). *Право и закон*. 2018. № 3. С. 30–36. (Кыргызская Республика).
6. Мичка В.І. Деякі особливості реалізації прокуратурою УСРР кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства (1922 – 1933). Науковий вісник публічного та приватного права. 2019. Випуск 1. С. 23-31.
7. Мичка В.І. Розуміння поняття «кримінальне судочинство» у радянській юридичній науці 1950-х років XX ст. Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, Україна, 12-13 серпня 2016 р.) – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016.. С. 115-118.
8. Мичка В.І. Цілі та задачі кримінального процесу за кримінально-процесуальними кодексами України 1922, 1927 та 1960 рр.: порівняльний аспект. Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28-29 липня 2017 року. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2017. С. 118-121.

9. Мичка В.І. Про деякі аспекти ролі прокурора у досудовому слідстві за КПК 1922 та 1927 рр. Актуальні питання взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічного адміністрування у напрямку розвитку правової системи України: Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 7–8 вересня 2018 р. – К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 90-93.

## АНОТАЦІЯ

**Мичка В.І. Генеза кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства (друга половина XIX ст. – 1991 р.).** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень (081 – Право). – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2019.

В дисертаційному дослідженні відстежено своєрідності сучасної наукової інтерпретації понять – «принципи діяльності прокуратури», «кримінально-процесуальна функція прокуратури» як базових методологічних детермінант неупередженої історико-правової оцінки прокуратури в якості суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин у досліджуваній період. Репрезентовано періодизацію розвитку кримінально-процесуальної функції прокуратури на досудових стадіях кримінального судочинства з другої половини XIX ст. до 1991 р. Відстежено особливості реалізації прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства в другій половині XIX – першій половині XX ст. Всебічно охарактеризовано реалізацію прокуратурою кримінально-процесуальної функції на досудових стадіях кримінального судочинства з середини 1950-х років й до проголошення Україною незалежності.

**Ключові слова:** арешт, воєнний час, дізнання, злочин, кримінально-процесуальна функція, нагляд, принципи діяльності прокуратури, примусові заходи, прокуратура, попереднє слідство, реабілітація, революційна законність.

## АННОТАЦИЯ

**Мычка В.И. Генезис уголовно-процессуальной функции прокуратуры на досудебных стадиях уголовного судопроизводства (вторая половина XIX ст. – 1991 г.).** – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук (доктора философии) по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений (081 – право). – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2019.

В исследовании представлена целостная научная концепция генезиса уголовно-процессуальной функции прокуратуры на досудебных стадиях уголовного судопроизводства со второй половины XIX ст. до 1991 г.

Определены основные подходы к всесторонней научной интерпретации таких понятий, как «принципы деятельности прокуратуры», «уголовно-процессуальная функция прокуратуры» как базовых методологических детерминант, лежащих в основе непредвзятой историко-правовой оценки прокуратуры в качестве субъекта уголовно-процессуальных правоотношений в рассматриваемый период.

Предложена периодизация развития уголовно-процессуальной функции прокуратуры на досудебных стадиях уголовного судопроизводства со второй половины XIX ст. до 1991 г.

Показаны особенности реализации прокуратурой уголовно-процессуальной функции на досудебных стадиях уголовного судопроизводства в период со второй половины XIX ст. по первую половину XX столетия. В рамках рассмотрения этой проблематики отдельно исследован вопрос о роли органов прокуратуры в осуществлении уголовно-процессуальной функции в период украинской революции (1917–1921 гг.). Констатировано, что в период с 1933 по 1958 гг. произошли существенные деформации уголовно-процессуальной функции прокуратуры именно на досудебных стадиях уголовного судопроизводства.

Охарактеризовано реализацию прокуратурой уголовно-процессуальной функции с середины 1950-х годов и до момента обретения Украиной независимости в 1991 г. При этом в диссертации сделан акцент на роли и участии прокуратуры в реабилитации жертв политических репрессий и дальнейшем влиянии этой деятельности на трансформацию уголовно-процессуальной функции.

**Ключевые слова:** арест, военное время, дознание, надзор, предварительное следствие, преступление, принципы деятельности прокуратуры, принудительные меры, прокуратура, реабилитация, революционная законность, уголовно-процессуальная функция.

## SUMMARY

**Mychka V.I. Genesis of the Criminal Procedural Function of the Prosecutor's Office at the Pre-trial Stages of Criminal Proceedings (second half of the nineteenth century 1991).** – Qualifying scientific work as the manuscript.

The thesis for a candidate's degree (PhD) by the specialty 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal studies (081 – Jurisprudence). – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2019.

The dissertation is devoted to research of originality of modern scientific interpretation of concepts “principles of the activities of the Procurator's Office”, “criminal procedural function of the Prosecutor's Office” as the basic methodological determinants of impartial historical and legal evaluation of the Prosecutor's Office as a subject of criminal procedural legal relations in the investigated period.

The periodization of the development of the criminal procedural function of the Prosecutor's Office at the pre-trial stages of criminal proceedings in Ukraine second half of the XIX century until 1991 is represented. The peculiarities of the Prosecutor's

Office's implementation of the criminal procedural function at the pre-trial stages of criminal proceedings in the second half of the XIX century first half of XX century are monitored. The Prosecutor's Office's implementation of the criminal procedural function at the pre-trial stages of criminal proceedings from the mid-1950s to Ukraine's independence had made strides to highlight.

**Key words:** arrest, wartime, inquiry, crime, criminal procedural function, supervision, principles of the activities of the Procurator's Office, coercive measures, Prosecutor's Office, preliminary investigation, rehabilitation, revolutionary legality.

---

Підписано до друку 13.04.2019. Папір офсетний. Друк офсетний.

Формат 60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,  
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080.

Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.